

KONRAD PAUL LIESSMANN:

Hodina duchů. Praxe nevzdělanosti. Polemický spis

Praha: Academia 2015, 135 s.

Reforma vzdelania je mantrou dneška. Profesor Viedenskej univerzity Konrad Paul Liessmann k tomu poznamenáva, že pritom ale nikto už nevie, čo vzdelanie znamená. Vzdelanie, ak je plnohodnotné, je predpokladom úspešného života a môžeme pridávať ďalšie charakteristiky, napríklad že takýto život je naplnený či sebaurčujúci a pod. Môže ale fakticky vzdelanie prispieť k šťastiu človeka? Aby sme na túto otázku dokázali nájsť odpoveď, navrhol Liessmann hneď v úvode opýtať sa na potenciál šťastia troch variantov vzdelania.

Prvým je predpoklad, že existujú vzdelaní ľudia v klasickom zmysle, t. j. ľudia, ktorí ovládajú mŕtve jazyky, poznajú históriu, klasickú literatúru, nadchýňajú sa osvietenstvom, týmto eurocentrickým obrazom sveta, nezabúdajú na antické a náboženské korene našej kultúry. Namiesto politických fráz, reklám a mediálneho ovplyvňovania oceňujú vypracovaný jazyk, štýl a rétoriku klasických vzorov. Odmietajú hlúposť a povrchnosť tohto mediálneho ovplyvňovania, desí ich hnus z falošnosti tohto sveta, predovšetkým jazyk žurnalizmu, tento prototyp politickej korektnosti. Takto šťastie nevyzerá.

Modernizované vzdelanie predpokladá jeho redukcii na ovládanie potrebných kultúrnych techník a náročnejší profesionálny výcvik. Vyžaduje to neustále zdokonaľovanie zručností (skills) a získavanie kompetencií, aby sme boli konkurencieschopní, prispievali k ekonomickej rentabilite a aby sme, ako ironicky poznamenáva, po istom čase očakávali, že to naše obdivované rozširovanie kompetencií prekvapí neviditeľná ruka trhu, ktorá začne vyžadovať niečo celkom iné. Výsledkom bude udivujúci poznatok, že výnosná kariéra v podnikaní, úspechy v športe, médiách a šoubiznise sú možné bez vzdelania.

Napokon, ak by sme aj prijali takú verziu vzdelania, ktorá ho považuje za rozhodujúcu možnosť, ako kriticky a zodpovedne participovať vo svete, verziu, v ktorej vzdelanie prispieva k formovaniu zrelého, svojprávneho občana s vlastnou súdnosťou, ktorého nezvedie ideologické lákadlo, šťastie sa ani vtedy neobjaví. Liessmann vie, že sokratovské nevedenie, konfrontácia so stále sa meniacimi hodnotami, neustále pochybnosti o sebe a iných sú v príkrom protiklade s údajne vysoko nadanými, a sebaistými novými elitami. Opatrnosť, skepsa a skromnosť takto vzdelaného človeka z neho vo svete bezcitných, seba prezentujúcich sa a najhlbšie presvedčených urobí osamelú a neistú figúrku. Šťastie takto nevyzerá.

Nejaké spojenie šťastia a vzdelania existuje, ale v našej dobe je odoprené všetkým bez výnimky. Pre Aristotela to bol voľný čas, ktorý umožňuje kontemplatívne rozvíjanie schopností: sloboda a slasť z myslenia, sloboda a slasť z poznania, sloboda a slasť z chápania, sloboda a slasť z krásy. Môžu ale okúsiť šťastie zo vzdelávania študenti, ktorí sú už od prvého semestra hnaní k tomu, aby správne zbierali *credit points* a aby čo najrýchlejšie získavali zručnosti, ktoré čo nevidiať budú nahrádzané inými?

Aktuálne sľubované šťastie zo vzdelania je falošné, pretože tu nejde ani o vzdelanie, ani o šťastie. Ak vôbec o niečo ide, tak je to výcvik, prispôsobovanie a uspokojovanie sa konzumom. Je to karikatúra vzdelania, fráza, chiméra, bublina, strašidlo, ktoré vystrája nie o polnoci, ale na najlepšej hodine vyučovania: v hodine duchov. Žiadne poznanie, žiadna kultúra,

žiadne šťastie. Po analýze nevzdelanosti ukazuje Liessmann, ako vyzerá prax nevzdelanosti, jej formy a tendencie, jej ideológiu a spôsob, akým zaslepuje.

Autor na príklade Rakúska a ďalších krajín OECD v jedenástich kapitolách ukazuje neutešené pomery nielen na univerzitách, ale všeobecne vo vzdelávaní. Pri ich čítaní máme pocit, že opisuje naše slovenské pracoviská. Každá kapitola má jednoduchú štruktúru: opis strašidla obchádzajúceho vzdelanie, po ktorom nasleduje jednoduchá odpoveď na otázku, ako sa možno zbaviť strachu. Logika katastrof vzdelania, ktorou kniha začína, je priliehavou rekapituláciou reforiem vzdelávania, ktorých charakteristikou je ich zbytočnosť. Nejde pritom iba o projekt PISA, s ktorým nemáme, ako vysvitá z Liessmanových postrehov, problémy iba my, ale aj Rakúsko a ďalšie štáty OECD. PISA má vplyv, porovnáva krajiny a umožňuje potom prepočítavať údajne stratené, alebo získané roky. Aby sa napríklad rakúski žiaci naučili riadne čítať, potrebujú na to takmer o dva roky viac než ich kolegovia vo Fínsku a v Južnej Kórei. Ak to ide inde rýchlejšie, tak je to možné aj v Rakúsku alebo aj u nás. Podpora čítania sa doslova oplatí. Oplatí sa ale zaregistrovať Liessmanov postreh, že PISA nielen meria, ale najmä, a to v prvom rade, predpisuje. PISA posilňuje osudné tendencie v didaktike, ktoré už nerozlišujú medzi schopnosťami a znalosťami a na konci učenia chce vidieť vždy kompetenciu riešiť úlohy, orientovanú na žitý svet. V niektorých oblastiach to môže byť celkom zmysluplné, ale veriť, že je možné tieto kompetencie získať nezávisle od vedenia, je rovnaký omyl ako domnienka, že poznaním, ktoré nevedie k bezprostrednej orientácii konania, môžeme vždy a všade pohrdať. PISA ponúka priestor na reformy, pričom Liessmann zdôrazňuje, že na **akékoľvek** reformy, pretože ani záujmy stojace za nimi nie sú rovnaké. Často ide o koncepty konkurenčne orientovaného výcviku v službách hospodárstva; za týmto účelom musí byť systém infikovaný umelou súťaživosťou – a PISA ponúka najmocnejšie prostriedky: empirické dáta, ktoré sa dajú interpretovať podľa ducha doby. Ide o politiku vzdelania, ktorá už nechce premýšľať, ale túži po zásobovaní číslami, rebríčkami či po masochistickej sebaobžalobe. Nemožno obísť rétoriku permanentného sebaopreťažovania. To je žiaduca situácia, v ktorej sa realita musí vždy javiť ako katastrofálna, ktorú je nevyhnutné stále čo najrýchlejšie meniť reformami akéhokolvek druhu (s. 21). Boloňa, ktorá bola v minulosti vnímaná primárne ako univerzitné centrum, sa od roku 1999 stala prostredníctvom európskych ministrov školstva synonymom radikálnej a plošnej reštrukturalizácie vysokého školstva. Z tohto experimentu sa dnes stala etiketa, ktorá v prvom rade imunizuje reformy a iniciatívy proti akejkoľvek kritike.

Pritom všetko by mohlo byť celkom jednoduché. Vzdelanie nie je náboženstvo a ani nerieši všetky problémy. Stačilo by, keby namiesto blúznenia o vzdelaní a rétoriky manažérov dostali jeho aktéri jasný pohľad na možnosti, hranice, šance i riziká vzdelávacích procesov. Vzdelávacie zariadenia nepotrebujú viac, ale menej reforiem. V údajne rýchlo sa meniacej spoločnosti potrebujú vzdelávacie systémy ubrať na rýchlosti nepotrebujú hektickosť, ale uvážlivosť, nie tempo, ale stabilitu, nie permanentnú zmenu, ale istotu, žiadne trvalé ostreľovanie z médií a politiky (s. 25). Nemožno s tým nesúhlasiť.

V terajších reformách vzdelania, ktoré je v službách pokroku, ktorý má kultivovať spoločnosť a pomáhať pri rozvoji osobnosti, sa ukazuje, že tradičná idea vzdelanosti sa vytráca a nahradzuje ju kontrola a potlačovanie slobodného ducha. Pritom idea vzdelania poskytuje integritu a identitu nielen univerzite, školstvu, ale celej spoločnosti. Nahradiť túto ideu diskusiami o excelentnosti, kompetenciách či uplatniteľnosti nestačí. Napriek znepokojujúcemu stavu vzdelania by pritom všetko mohlo byť celkom jednoduché, ako stále pripomína Liessmann. *Všadepritomná prax nevzdelanosti ukazuje, že sme sa stali zbabelými, malichernými,*

štvanými, obmedzenými a nefudskými. Inak by bolo lepšie (s. 133). Rakúsku skúsenosť z diskusie o osude vzdelanosti v spoločnosti sprevádzali študentské revolty na univerzitách v roku 2009. Konrad Paul Liessmann bol aktívnym účastníkom vtedajších udalostí. Jeho texty preto dokážu osloviť nielen kolegov – filozofov a študentov, ale aj širokú verejnosť, vzdelávaných i vzdelávajúcich na prakticky všetkých typoch škôl.

Jozef Lysý

Jozef Lysý
Katedra etickej a občianskej výchovy
Pedagogická fakulta UK
Račianska 59
813 34 Bratislava 1
Slovenská republika
e-mail: lysy@fedu.uniba.sk

ERRÁTA

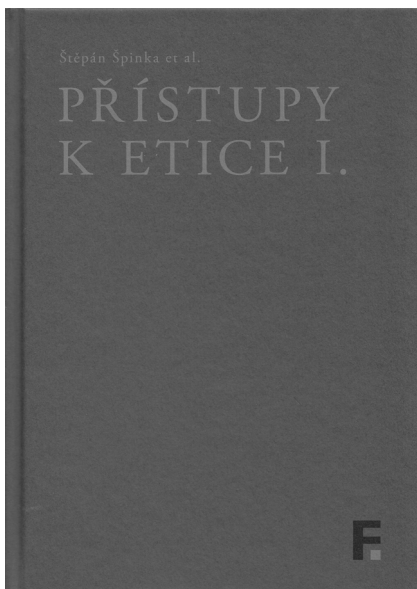
V čísle 3/2016 nášho časopisu sme na obálke, ako aj v slovenskom i anglickom obsahu uviedli nesprávne pozmenený názov článku: Hun Chung: *Hobbes and Subjective Egoism* má byť správne *Hobbes and Psychological Egoism*. Autorovi i čitateľom sa ospravedlňujeme.

Redakcia

ERRATUM

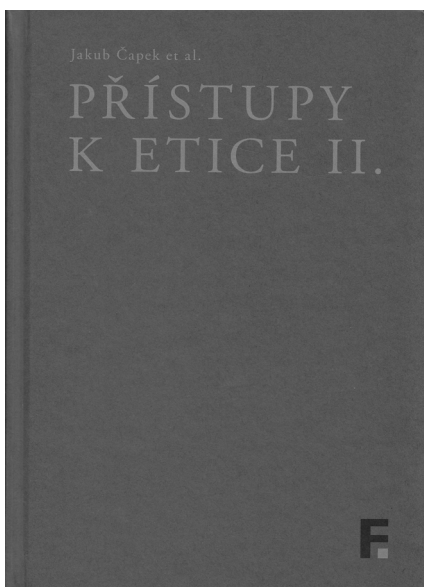
In No. 3/2016 of the journal there appeared wrong titles of Hun Chung's contribution on front cover as well as in Slovak and English Contents: Please, change *Hobbes and Subjective Egoism* to its correct form *Hobbes and Psychological Egoism* at all the above mentioned places. We apologize for the mistake.

Editorial Board

Štěpán Špinka et al.: *Přístupy k etice I.* Praha: Filosofia 2014, 228 s.

V čem spočívá lidská blaženost? Jakou roli v našem úsilí o zdařilý život má ctnost, slast, přátelství, láska a vztah k bohu či bohům? A jak se do našeho pojetí blaženosti promítá naše porozumění sobě samým a celku, jehož jsme součástí? Cílem této knihy je představit šest odlišných antických a středověkých filosofických přístupů k těmto otázkám a k etickému tázání vůbec.

Jakub Čapek et al.: *Přístupy k etice II.* Praha: Filosofia 2015, 298 s.

Je možné myslet dobré jednání v deterministicky určeném světě? Existují obecně platné morální zákony, které nám pomohou při vlastním rozhodování nebo při posuzování činů druhých lidí? Jaký je vztah mezi filosofickým a náboženským pojetím dobra? Cílem knihy je představit devět vybraných přístupů k těmto otázkám a k etickým otázkám vůbec. Druhý svazek trojdílného projektu *Přístupy k etice* se zaměřuje na významné novověké a některé moderní autory.